

Magyar írók élete és munkái. A M. Tud. Akadémia megbízásából írta Szinnyei József. Hornyánszky Viktor. I—XIV. kötet. Budapest, 1891—1914.

Idősb Szinnyei József félszázadnál tovább terjedő hasznos munkásságának leghasznosabb eredménye a *Magyar Írók Névtára*, a mely pár hónappal ez előtt nyert befejezést. Az általános irodalomtörténet tudománya rendkívüli haladást tett a múlt század második felétől kezdve, de egyetlen ágában sem múlja fölül azt a fokot, a melyet Szinnyei József nagy műve mutat előzményeihez képest. Ha a bűvár kutató türelme s fáradhatatlan hangyaszorgalma sokszor méltatlanokra is pazarolt szokás-mondás nem volna, ezzel jellemezhetnők legtalálóbban azt a szinte példátlanul kitarító, szünetet nem ismerő tevékenységet, a mely újabb irodalmunk művelői között alig néhány encyklopedikus irányú tudósunkban látható oly mértékben, mint nála, de egynél sem hívebb kifejezője az egész élet tartalmának. Mások önmaguk akarják kutatásaik minden eredményét gyümölcsozdatni, ő meg mások működésének törekszik alapot nyujtani, mások bűvárlatait akarja megkönnyíteni s útba igazítani.

Nem vizsgáljuk: mi érleli meg benne életének azt a vezérgondolatát, hogy »az egész hazai irodalmat életrajzokba foglalva« össze gyűjtsse, s hogy e fő művének előzményei gyanánt történelmi s természettudományi repertóriumait elkészítse, oly korban, midőn az e téren megindult lázas tevékenység mindúntalan akadályokba ütközik, és majd senki sem gondol ez akadályok gyors elhárítására. Annál feltűnőbb e merész gondolat s a megvalósítására törekvő bámulatos kitarítás, mert ő még akkor nem is a fővárosban él s nincs is közvetlen kapcsolatban tudósaink iparkodásával. Annál meglepőbb, hogy nemcsak megérzi: mily roppant szüksége van történelmi bűvárlatainknak forrás-összefoglaló segédmunkákra, hanem hogy e szükség kielégítésére egymaga vállalkozik oly időben, midőn tervének megtestesítését — úgy szólva — ő maga is alig remélhette, akár belső tartalmát, akár anyagi oldalát tekintve. Látnia kellett, hogy a mi nálunk e téren előzménynek vehető, igen-igen messze van az ő tervétől. Mert bár Czvittinger Dávid, Bod Péter, Wallaszky Pál, Weszprémi István, Horányi Elek és Sándor István, később meg Ferenczy Jakab és Danielik József, mindenkifelett pedig Horvát István és Toldy Ferencz kutatásai a maguk korában nem csekélylendő eredményeket mutathattak, az ő eszméje szerint megírandó munkának, lehet modani, külső keretei is hiányoztak, hogy a tudomány mai haladásának színvonalára emelkedhessék. Látnia kellett, hogy egész közéletünk akkori súlydísége s az általános műveltség iránti érzékünk fogyatékosága mennyire nem kedvez törekvéseinek. Mégis a mint terve egyszer határozott alakot ölt elméjében, ritka szívósággal igyekszik évről-évre megvalósításához egy-egy lépéssel közelebb jutni. Gyűjtő buzgalma napról-napra növekszik. Minden régibb és ritkább folyóirat- és hírlappéldányt, a mely munkájában támogathatja, gondosan összeszed és felhasznál. Gyűjti a gyászjelentéseket, a melyeknek a történelmi kutatást illető fontosságát ő ismeri fel s értékesíti először. Mikor aztán a budapesti egyetemi könyvtárban talál rendes alkalmazást, hozzáfoghat tervének végleges kidolgozásához. Azonban még tizennyolcz évi

szakadatlan munkára van szüksége a tetemes anyagi áldozatot kívánó nagy mű megindítására, hogy harmincz esztendei fáradságos gyűjtés után a vállalat első füzetet megjelenhessék. Innentől fogva közel negyed századig folyton-folyvást dolgozik művén, s a legutolsó (130-diki) füzet írása közben kell végleg letennie író tollát. E füzetet fia, Szinnyei Ferencz fejezi be, s így a gyűjteményes nagy munka tizennégy kötete teljes egész.

Értékéről annál könnyebb ítéletet mondani, minél többször forgatjuk. S mivel az első kötet megjelenésétől fogva tudományos irodalmunk minden művelője gyakran használta, összhangzó ítélet alakult ki róla. Rendkívüli becse s használhatósága elvitathatatlan. Szinnyei József nagy művével oly segédeszközt adott kutatóink kezébe, a melyet rajta kívül senki sem tudott volna oly teljességben összeállítani. Mert nemcsak az írott és nyomtatott források roppant készletét bányászza ki, hanem a mi egyik ritka nagy érdeme, az élő írók önéletrajzát, a csak saját gyűjteményében található gyászjelentések adatait is ezer és ezer számra értékesíti. Ha pedig az illető írótól bármi okon nem sikerül önéletrajzi adatokat szereznie: testvérét vagy távolabbi rokonát, jó barátját vagy ismerősét nyeri meg céljaira.

Nem utolsó érdeme a munkának, hogy összes könyvészeti segédeszközöinket egyesíti magában, a nélkül mégis, hogy a jelesebbeket (Szabó Károly, Hellebrant művei) feleslegessé tenné. Igaz, hogy akárhányszor az illető írók semmiféle életrajzi adatát sem ismeri, csupán munkáját idézi Petrik vagy mások könyvészete, vagy a M. N. Múzeum könyvtári példánya után, de ez már csak a teljesség miatt is nyereség. Ide járul, hogy nemcsak a magyar nyelvű írókat, hanem az idegen nyelvű, magyarországi születésű, vagy Magyarországot illető mű idegen íróját is felsorolja. Nem bánjuk, hogy a munka címe nem felel meg ez eljárásnak, a teljesség kedvéért örömet szemet hunyunk e következtetlenség előtt.

De a mi ez alapvető munkának második igen nagy érdeme, arról eddig kevés szó esett. A rendkívül dús forrásgyűjteménynek, adatkészletnek, a melylyel Szinnyei József rendelkezik, nemcsak abban van fontossága, hogy az illető íróra világot vet, hanem abban is, hogy *sokszor egészen új mezőt nyit előttünk, oly forráshoz vezetve bennünket, a melyről eddig majd semmit sem tudtunk*, vagy ebbeli értékét nem ismertük. Kutatásaink anyagát és terjedelmét egészen új kincsbányákkal gazdagítja, a melyekből előtte vajmi kevesen merítettek, s ha jártak is szélein, úgy szólva észrevétlenül haladtak el mellettük. Vessük csak össze azon történelmi vonatkozású műveinket, a melyek e szóban levő munka keletkezése előtt láttak napvilágot, azokkal, a melyek már utána jelentek meg, legott láthatjuk: micsoda termékenyítő hatással van Szinnyei József gyűjteményes munkája kutatóinkra az új, vagy kevésbbé ismert források használatának szempontjából is. Hiszszük, hogy ezt az érdemét a jövő nemzedék munkássága még inkább igazolni fogja. Harmincz ezer életrajzot összeállítani olyan előzmények után, a melyekből a legterjedelmesebb sem ismer többet másfélezernél, csak kivételes emberi szorgalom, példátlanul szívós türelem lehetett képes; de az új vagy alig

ismert források megnyitása s bűváraink rávezetése oly terjedelemben, mint e derék gyűjteményben, ez szakadatlanul tartós hatásúvá teszi Szinnyei József művét, a melynek ösztönző ereje munkásságunknak egyik megbecsülhetetlen elemévé válik.

Ha e nagy mű Pintér Jenő szép emlékbeszédén kívül mind ez ideig talán nem részesült megérdemelt méltánylatban, ez nem a vélemények különbözőségén múlt, csak azon, hogy a befejezetlen munkáról nem akartak végleges ítéletet mondani. Kétségtelen, hogy a munka igazi becsét most látjuk a maga valóságában. S ha e mellett a tévedéseket, sőt hibákat is észre vesszük, ezek után jó lélekkel senki sem vádolhat, hogy ez »óriási türelmet és nagy önfeláldozást kívánó munkát« csak azzal a jutalommal illetjük, a melytől Szinnyei Ferencz félti: »sok gáncscsal és kevés elismeréssel«. Az eddigi bírálatok sem győztek meg erről, a későbbiek még kevésbé fognak. Mert az igazságos bírálat soha sem volt gáncs, a fény mellett az árnyék észrevétele még soha sem volt az elismerés hiánya; hacsak ítéletünket annyira nem szigorítjuk, mint Hellebrant *Régi Magyar Könyvtárának* bírálója, a ki egyetlen tévedés miatt nem ismerte el a derék munka semmi érdemét. Szinnyei József műve nem szorul arra, hogy az igazságos bírálattól is óvjuk, hogy helytálló kifogásainkat egyáltalán elhallgassuk. Annyi és oly nagy érdeme van, hogy hibái azt nem kisebbíthetik.

Hogy ily huzamos ideig tartó műben aránytalanságok vannak, az életrajzok terjedelmére s az adatokból levonható lelki fejlődés folyamatának vázlatára nézve, szinte természetesnek mondható. Még maga az író sem láthatta előre, mily terjedelmű lesz az egész mű, a melyet kezdetben csak nyolcz kötetre tervezett s később győződött meg, hogy két, sőt hat kötettel is bővülni fog. Némely író belső, lelki életének fejlődését is vázolja, mint több nagy költőknél, a mi ott helyén is van; másoknál meg csak a száraz életrajzi, mondhatnók, külső adatokat közli, mint még Deák Ferencznél s Kossuth Lajosnál is. Ellenben Havas Ignác, Hatvani István, Haubner Máté vagy Komjáthy Benedek, Magyar Mihály stb. életrajzából az efféle vázlat bizvást kimaradhatott volna. Nem akadunk fel rajta, hogy ezeknél is kiterjeszkedik e vázlatra, de semmi szükségét nem érezzük. Ha a kiváló embereknek a tanárait is megnevezi, ezt mindenki rendén valónak tartja, de például Hartmann Antaléira már alig van szükség. Márki Józsefnél azt is megmondja, hogy szigorlata költségeit honnan szerezte. Calanus művének a tartalmát is jellemzi pár szóval, a mit még sokkal érdemesebb munkánál sem vettünk észre. Azt lehet mondani, hogy a gyűjtemény nagyobb részében az írók minden kisebb dolgozatát felsorolja a megfelelő források kíséretében, de a vége felé, hihetőleg hogy a munka még nagyobb terjedelmű ne legyen, számos életrajzban csak azt olvassuk, hogy cikkeit vagy kisebb dolgozatait lásd itt és itt (*Akad. Almanach* hasábjain, Eisenberg, Wurzbach, Hellebrant, Horányi, Petrik, Szabó K. stb. könyvészeti munkáiban). Máskor ismét egyszerűen csak azt írja, hogy számos dolgozata jelent meg a naptárakban s különböző lapokban, p. o. Zsatkovics Kálmánnak. A szülőhelyek közelebbi meghatározása nagyon szükséges;

azonban itt sem találunk következetességet. Így például Mártontelke, Sz. Gál stb. nincs megmondva, mely vármegyében van; ellenben Rimaszombat, Tétény, Kőszeg, Lócse, Eperjes, a minden közepes műveltségű ember előtt ismeretes városok, számtalanszor vármegyéjükkel együtt vannak megnevezve. Az idegen városokat néha latinos vagy megmagyarosodott nevén, máskor az eredetin nevezi: Göttinga — Göttingen; Wittenberga—Wittenberg.

Főlöszleges bizonyítgatni, hogy az ily fontos segédeszköz használhatósága megbízható adataitól függ. A mennyire megjelenésétől kezdve tartó folytonos használat után mondhatjuk, Szinyei József műve e részben a legerősebb bírálatot is kiállja. Mert ha itt-ott észrevesszünk is néhány adatbeli hibát, ez a harminczezerhez képest oly elenyésző kevés eset, hogy a munka megbízhatóságát nem is érintheti. Csak példa gyanánt idézünk néhányat, mert hisz e végre részletes vizsgálódásba nem is bocsátkozhatunk. S a hiba nem egyszer a szedő hibája. (I. Károly császár V. helyett, II. k. 8. h.; Veszvény, stb.) Csakhogy a sajtóhiba néha oly veszedelmes természetű, hogy az életrajz több adatát kétségessé teszi. P. o. Frangepán Ferencz kalocsai érseknek a pápa 1568-ban engedni meg, hogy szerzetesi fogadalma mellett is bármely főpapi méltóságot viselhesen, noha ő már 1543-ban meghal. (A két adat közül az előbbi hibás: helyesen: 1528.) Fráter Pál a moldvai és lengyel táborozás után, 1654-ben kapja Bélmezőt; tudvalevő, hogy a lengyel hadjárat csak 1657-ben volt. Fraknoi V. egyik műve: *Egy magyar jezsuita a XV. században* (helyesen: XVI-dikban); Komjáthy Benedek nem 1531., hanem 1533-ban adta ki Sz. Pál levelei fordítását. Igaz Sámuel halála ideje is csak sajtóhiba 1826 január 7-ike június helyett. Heckel János életrajzában a keszthelyi Georgikon alapítása hibásan van 1807-re téve, míg a Festetics György gr. életrajzában helyesen 1798-ra. Helmezy Mihály életrajzába több hiba csúszott be a Kazinczyval való ismeretségére s munkái kiadására nézve. Kossuth Lajos első nevezetes szónoklatára nézve azt olvassuk, hogy azért kelt ki az országgyűlésről jelentést tevő követek ellen, mivel megszavazták a 20.000 ujonczot, s nincs megmondva, mikor tartotta első nagy beszédét; az összefüggésből az olvasó azt következtetheti, hogy az 1825—7. országgyűlés végeztével, pedig ez 1830 vége felé történt. Tassy Pál nem alügyész, hanem koronaügyész-helyettes volt s kuriai bíró is, a miről az életrajz nem emlékezik. Tompa Mihály életrajzában is több hibát látunk családjára, Petőfi-vel való ismeretségére, nevelősködésére s bejei papságára nézve. Zékány János, II. Péter czár nevelője, 1727-ben tér vissza Magyarországra s mégis Károlyi Sándor már 1718-ban jelenti, hogy Zékány öt levelet is kapott a czártól, a melyekben visszahívja őt. A két évszám közül nem tudni, melyik a hibás; ellenben az utolsó évszámbeli adat, 1831 világosan sajtóhiba. Zerich Tivadar életrajza közl több nehezen érthető. Ha Zeyk József 1834. decz. 14. született, lehetetlen, hogy már 1841-ben cikket írta a *Társalkodóba*. Zichy Ágost gr., mint ismeretes, nemcsak tagja, hanem már többször elnöke is volt a magyar delegációknak; stb.

A viszonylagos teljesség is a használhatóságot gyarapítja. E tekintetben majd semmi kifogás sem tehető a munka ellen. Vajmi kevés az oly kimaradt író, a kit a megállapított keretben a gyűjteménybe akart sorozni; valamint nagyon csekély a valamire való kimaradt művek száma is, kivált a II. kötettől fogva. Sajnos, az I. kötetből számos író tudatosan kihagyott, mivel a tervezett keretbe nem sorozhatta, de a régieket lehető teljességgel fölvette. Csak ha a kutató különösebb szempontból maga is mélyebben ereszkedik könyvészeti bűvárlatokba, akad elvétve néminemű hiányokra. P. o. Papp József (X. k. 314—5 h.) művei közt nincs megemlítve a *Tengeri útazás kis töredéke és Livorno* című, a mely a *Hebe* I. köt. 137—166. lapjain jelent meg. Szuhányi Ferencznek a szabadkőművesekről írt műve, a melyről Kazinczy után Fraknoi részletesen szól, szintén kimaradt, valamint Vitéz János hasonló tárgyú fordítása is. A Lónyay Gáborról mondott halotti beszédek egyikét meg tévesen Szathmáry Györgynek tulajdonítja (VI. köt. 180. h.), holott azt Kézy Mózes írta és mondotta el, stb.

Arra meg még kevesebb esetet találunk, hogy valamely író életére vonatkozó nevezetes forrást ne említsen. Pár évtized óta forgatjuk állandóan e művet, s mind össee két-három író tűnt szemünkbe, a kinél egy-egy nevezetes forrás említése elmarad. Ilyen Ghyczy Kálmán, a kinek életadataira igen fontosakat találhatunk a Kónyi Manó szerkesztette *Deák Ferencz beszédei* című jeles munkában. Zechenter Antalnál föl kell venni a források közé a *Kazinczy Levelezésének* I—II. kötetét, kivált pedig a *Fogságom Naplóját*.

Van néhány olyan adat is, a melyet kétes becűnek ítélnék. Például szerinte Csergheő Ferencz (II. köt. 303. h.) a *Tud. Gyűjtemény* 1825., 1826. és 1827. évf. 6. füzetébe írt valamely dolgozatokat, a mi lehetséges; mivel azonban nincsen cím szerint megnevezve, a folyóiratban pedig a mondott fűzet dolgozatai nagyrészt név nélküliek, nem tudjuk, melyiket kell a Csergheőének tulajdonítanunk. Haskó Mihály életrajzában azt olvassuk, hogy a XVII. század huszas éveinek elejétől fogva Zsolnán tanította az ifjúságot, de a »zavarok és fölkelések háborúságai kényszerítették őt hazáját elhagyni«. Nem tudható: vajjon a Bethlen Gábor vagy az I. Rákóczy György fölkelésére kell-e gondolnunk. Harth Jánosról vagy Zerffi Gusztávról azt az adatot látjuk följegyezve, hogy *Magyarországon* született, a mi így alig használható adat. Hauenschild Frigyeszt úgy jellemzi, hogy »ügyes festő s fiatal korában jó költő is volt«; azonban művei közt egy sincs, a mely költői működésére vonatkoznék. Hatvani Imre ügyvédről meg azt mondja, hogy »a boldogtalan emlékezetű csapatvezér«. Temészetesen az író így ismerte; azonban a későbbi kutató előtt már homályban marad a »boldogtalan emlékezet«. Zuckermann Herman »ama régi bohémek közül való volt, a kinek fajtája immáron kiháló félben van«. Vagy az efféle: Zsigmond Gyula »újabbán visszavonult a politikától«, stb. A kutató kénytelen számot vetni a munka írásának korával, hogy az ily adatot használhassa. Voltaképp csupán a szabatos-

ság ellen vét az író, a mit a későbbi kutatónak nem szabad figyelmen kívül hagynia.¹

Hogy a legmegbízhatóbb és leghitelesebb források után dolgozott, maga az író vallja. A források kifejezéseit, sőt igen sokszor szavait is változatlanul átv teszi, a mi egyszer-mászor feltűnő, ha kivált idegen szót használ. P. o. Haynald Lajos az 1860-ban megindult mozgalomban »a *jogcontinuitas* álláspontjára helyezkedvén, Magyarország és Erdély unióját sürgette«; — ma mindenki jogfolytonosságot mond. Deák Ferencz *surrogatus* alispán lett; — ma helyettes v. másodalispán. Csetes Konrádot »vinczellérnek szánták, de ő *e sors elől* Kölnbe menekült«. Zermegh János »1557-ben tett végrendeletet, *de azért még soká élt*«. Megegyezik, hogy az eredeti forrásnak nemcsak szavához, hanem még betűjéhez is ragaszkodik; p. o. Gida József r. kath. plebánus Eörkényen; ma ezt már senki sem írja így.

A több nevű írókra való hivatkozásban is szemünkbe ötlött némi hiány. Például *Dálnoki* Incze Józsefnél *Incze* Józsefre hivatkozik. Ilyen kettő van, de nincs megmondva: melyiknek a neve a *Dálnoki*. Damó Lajosnál *Wohl* Lajosra utal; csakhogy ilyen író egyáltalán nincs a névtárban. *Löcherer* Andorra vonatkozólag *Löhererre* hivatkozik; de ilyen ismét nincs, hanem (bizonyára sajtóhibából) megint csak *Löcherer* András van, igaz hogy a *Löffler* név után, stb.

Mind e megjegyzésnek közel sem az a célja, hogy e nagy munka becsértékét kisebbítse. Sőt azt is nyugodt lélekkel ki merjük mondani, hogy nemcsak az efféle aprólékos, részben tollhiba, de sőt az érintett adatbeli tévedések sem vonnak le érdemből semmit is: egyrészt mivel a roppant számhoz képest elenyészőleg kevés a föltűnően hibás adat; másrészt oly természetű, a melyet a különös szempontból kutató könnyű szerrel megigazíthat. A mily nagy érdemet szerzett Szinnyey József egész munkásságának e mindég méltánylandó koronájával, még több kifogás sem kisebbíthetné azt. Meg vagyunk győződve, hogy e műnek valóban kiváló fontossága az érintett szempontokból folyton-folyvást növekszik, s íróját a tudomány jövőendő művelője még nagyobb hálával fogja emlegetni.

VÁCZY JÁNOS.

¹ Ugyancsak a szabatoság elleni kifejezésnek vehetjük az efféleket: tanárnak, ügyésznek neveztek ki, . . . Pozsonyba helyezték át, stb. A szórendi magyarság elleni tévedéseit csak mellesleg említjük. Ilyen minden életrajzban előfordul: ez s ez író született ekkor és itt meg itt; az értelem súlya nem az állítmányon, hanem a hely- és időhatározón van. (De legkitűnőbb stílisztánk, Gyulai Pál is így kezdi Vörösmarty-életrajzát! *Szerk.*) Az életrajz végén hasonló magyartalanság, p. o. Hartmann A. »megmaradt fényi plebániájában, hol 1788. II. 2. meghalt«; e. h. halt meg. Madách Jánost a protestánsok »vallási sérelmeik miatt ismétellen küldték Bécsbe«, e h. ismétellen Bécsbe küldték. Deák Ferencz a Windischgrätz hercegnél volt követség után kehidai jószágára vonult; »többször indult el innen Debreczenbe«, e h. elindult, stb.